

מלאכת מבשל

(סימן שי"ח)

אחד מט"ל המלאכות, היא האופה, ומחמת שעיקר מלאכת האופה, היא אפיה והכנה של מוצרי אכילה וכדו', ומשום כך הוא הדין למבשל, אלא שהאופה הוא בפת ובתנור, והבישול הוא בדברי מאכל אחרים בקדרה על גבי האש¹.

וכן הצולה והמטגן והשולק והמעשן בשבת חייב משום מבשל².

תולדות מלאכת בישול

כתב הרמב"ם (בפרק ט' הלכה ו') וז"ל: המתיד אחד ממיני מתכות כל שהוא, או המחמם את המתכת עד שתעשה גחלת – הרי זו תולדת מבשל. וכן הממסמס את הדונג או את החלב, או את הזפת, והכופר, והגופרית, וכיוצא בהם – הרי זה תולדת מבשל. וכן המבשל כלי אדמה עד שיעשו חרש, חייב משום מבשל³. כללו של דבר: בין שריפה גוף קשה באש, או שהקשה גוף רך – הרי זה חייב משום מבשל⁴, עכ"ל.

פפא שבק תנא דידן בישול סממנים דהוה במשכן, ונקט אופה, (ופרש"י דלא שייך במלאכת המשכן כלל), תנא דידן סידורא דפת נקט, (ופרש"י סידורא דפת שהתחיל בו נקט, ואופה במקום בישול דסממנין הוא, דהוא בישול דפת), וכ"כ הרמב"ם (בפרק ט' הלכה א'), וז"ל: האופה כגורגרת, חייב. אחד האופה את הפת, או המבשל¹ במשנה בשבת (דף ע"ג ע"א) נמנה האופה כאחד מט"ל המלאכות, ובגמ' (שם דף ע"ד ע"ב) אמרינן, אמר רב את המאכל או את הסמנין, או המחמם את המים – הכל מעין אחד הוא, עכ"ל.

² כן הוא בירושלמי (שבת פרק ז' הלכה ב') הצולה והמטגן והשולק והמעשן כולהו משום מבשל. ודנו בזה הפוסקים אם זה בכלל האב של מלאכת מבשל או תולדה. ע"ע.

³ והוסיף המשנ"ב בסימן שי"ח (סי"ק א'), וז"ל: וכן הנותן חתיכת עץ בתנור כדי שיתביש, וידוע שמתחילה הוא מתרפה ויוצא ממנו הלחלוחית, חייב משום מבשל, עכ"ל. וע"ש בשער הציון (אות ג').

⁴ בשו"ת שואל ומשיב תליתאה (ח"ב סי' כ'), כתב לאסור לעשות צנמים, דהיינו להקשות דבר רך, מצד חשש בישול, שהרי ע"פ מה שכתב הרמב"ם שהמקשה דבר רך, או המרכז דבר קשה חייב משום מבשל, ע"ש. והגאון רבינו יוסף חיים בשו"ת רב פעלים (ח"א סי' ט"ז וח"ב או"ח סי' נ"ב), כתב שמצד זה אין לאסור, כיון שאינו דרך מלאכה אלא דרך אכילה, ועוד דקיי"ל דאין בישול אחר בישול, ע"ש, אך לדינא כתב לאסור משום מכה בפטיש, ע"ש, וע"ע לקמן (). וכ"כ האגלי טל (מלאכת האופה סי"ק נ"ה אות א'), שהממיס שומן קרוש שנתבשל אינו דומה לממיס דונג וכדו', כיון דבאוכל לא שייך לומר שבהתכתו יש חיוב בישול, שהרי יש עליו שם אוכל, אך משא"כ בדונג ובמתכות וכדו', כל ענין בישולו זה ההתכה שלו, ע"ש. וכן מוכח מדברי הש"ע (סעי' ט"ז). וכ"כ בשו"ת יבי"א (חלק י' או"ח סי' נ"ה אות כ"ח), ע"ש.

אין לאסור להניח כלי מתכת ע"ג האש, ואין לחוש לאיסור מצד מבשל או מצד מבעיר, ויש אוסרים⁵.
ולכו"ע אין לאסור רק באופן שהוא מתחמם ומגיע לכדי חום של יד סולדת⁶.

אין לאסור להניח מים חמים או תבשיל חם בתוך כלי חד פעמי, אע"פ שהכלי מתרכז מעט⁷.

⁵ כתב החזו"א (או"ח סי' ל"ז אות י"א, סי' נ' אות ט'), שאסור להניח מתכת כגון סיר ריק, אף שהיא כבר מלובנת וחזקה, כיון שמוסיף על ליבונה יש בזה משום מבשל, וסי"ל שאף לפוסקים שסוברים שכל שהגיע למאכל בן דורסאי, אין בו משום בישול, בזה יש חיוב, אפי' שעדיין לא הגיע לכלל גחלת וכדו', ולא דמי למיני מאכל דאמרינן דרק אם הגיע למאכל בן דורסאי, יש בזה משום חיוב מהתורה, כיון שהמאכל סוף סוף ראוי לאכילה עכ"פ בשעת הדחק, משא"כ בברזל שכל שלא ניתך או שלא נעשה גחלת, יש בו משום חיוב של מבשל. וכתב עוד (שם) שלא אמרינן במתכות שאין בישול אחר בישול, כיון שהיא שבה לטבע הראשון שלה לגמרי, ואף שכתב מרן בש"ע (סי' רנ"ג סעי' ג') וז"ל: המשכים בבוקר וראה שהקדיח תבשילו, וירא פן יקדיח יותר, יכול להסיר ולהניח קדרה ישנה ריקנית על פי הכירה, ואז ישים הקדרה שהתבשיל בתוכה ע"ג הקדרה הריקנית, וכו', עכ"ל. סי"ל לחזו"א שאין זה אלא בקדרת חרס, אבל בקדרת מתכת אסור, ע"ש. אולם החיי אדם (נשמת אדם כלל כ' אות א'), כתב שכל האיסור הוא דווקא שכוונתו לרכך את המתכת שתהא ראויה למלאכה, משא"כ בני"ד, וכ"כ בחזון עובדיה (שבת ח"א עמ' נ"ה). וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' צ"א), כיון שלעולם לא יגיע לכדי גחלת של מתכת, ע"ש. וכ"כ בשו"ת תפלה למשה (חלק א' סי' נ"ט עמ' תרמ"ז), נמצא שאין לחוש לאיסור מבשל, כל שאינו יכול להתחמם כל כך עד שיותך או יעשה גחלת, ובפרט ע"פ דברי החיי אדם. וע"ע בשו"ת אגרות משה (ח"א סי' צ"ג) שכתב שכיון שלא יגיע לכדי גחלת, מותר, כיון שהוא דומה למניח קיתון של מים במקום שלא יגיע לחום יד סולדת. ואף באופן שהפח הוא דק מאוד, שאפשר שיעשה גחלת של מתכת יש להקל, כיון שהפח מתקלקל בכך, וכיון שאינו מקלקל בידיים אלא בגרמא, וגם אינו חפץ בקלקולו, אין לאסור, ע"י במנוחת אהבה (ח"א פרק ג' סעי' ו').

ואף שכתב המשנ"ב (שם ס"ק ע"ט) שבכלי חדש אסור, כיון שמחזקו וע"י כך עושהו כלי גמור, נראה שבכלים שבזמננו שמגיעים לצרכן חזקים כל צורכם, אין לחוש בזה לאיסור. {ומה שכתב המשנ"ב סי' רע"ז ס"ק כ"ב, שאסור לכפות כלי מתכת על הנר, והיינו מטעם שהמחממו חייב משום מבעיר (ורק במקום סכנה מותר בכל אופן), אין זה אלא שכיון שיש נר דולק עליו באופן שיגיע הכלי למצב שיכול לשרוף עליו קש, יש לאסור בזה משום מבעיר, אך בלאו הכי אין בזה משום מבעיר. (ע"י מנוחת אהבה ח"ג פרק כ"ה סעי' י"ג). ומ"מ בני"ד אין הסיר מתחמם, ואינו מגיע למצב שכזה, וצ"ל שהנר שם מתלקח, ולכן יש לאסור משא"כ בני"ד, (ע"י בהערות אי"מ סי' רנ"ג סעי' ג' הערה 4, וסי' רע"ז ע"ד המשנ"ב שם). וכ"ש באופן שאינו מתכוין לחמם ולא איכפת ליה בחימומו יש להתיר, (שהרי אין מחשבתו כלל לצורפו, ע"י לקמן בהערה 7), אף למ"ד שיש לאסור באופן שהיא מגיעה לחום יד סולדת}.

⁶ חזו"א (שם), ופשוט. ולכן בנורות חשמל אף שיש כאלו שמתחממות, מ"מ אין הם מגיעות לחום יד סולדת, ע"ש.

⁷ כ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' נ"ז), והיינו טעמא דכיון דלא ניח"ל בהכי ואינו מתכוין למלאכה כלל, ואף דמ"מ פסיק רישיה הוא, מ"מ באופן כזה שאינו מתכוין כלל, אינו בגדר של מלאכה כלל ועיקר. ע"ש. וזה ע"פ מה שכתב המ"מ (פרק י"ב הלכה ב'), שאף שדעת הרמב"ם היא כרבי יהודה שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב, מ"מ המכבה גחלת של מתכת, אם מתכוין לצרף חייב, ואם אינו מתכוין לצרף פטור, והרי לדעת הרמב"ם חייב בכל אופן, וכתב המ"מ, שהטעם הוא מפני שהוא מתכוין הוא עושה מלאכה, וכשאינו מתכוין אין בו מלאכה כלל, שהרי אינו רוצה לעשות ממנו כלי, והוא דומה לקטימת קיסם, שכל שאינו קוטמו לחצוץ בו שיניו, אע"פ שראוי לכך בכוונתו, פטור, שכל שהוא מפני תיקון כלי, מי שאינו מתקנו פטור, ואפי' לרבי יהודה המחייב בדבר שאינו מתכוין, עכ"ד ע"ש. וכ"כ בספר הלכות שבת בשבת (פרק ח' אות ז' עמ' ת"ל) בשם מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל כיון דכלים אלו הם בעצמם רכים, ואין איסור לרכך דבר רך, ואף שמרככו כעת

יותר, מ"מ אין בזה שום איסור. ע"ש. ועוד שהרי שימוש באופן כזה (אף שזה עיקר מהותו ותשמישו), הוא מתקלקל, ואין לו בעיקר הריכוך שום שימוש, ואדרבה לא ניח"ל בזה. וי"א שאם מחמת החוס הכלי נהיה רך בצורה ניכרת יש לאסור, כ"כ במאור השבת (ח"ד עמ' תקי"ח). והעיקר כדעה ראשונה.